

Ur museisamlingarna

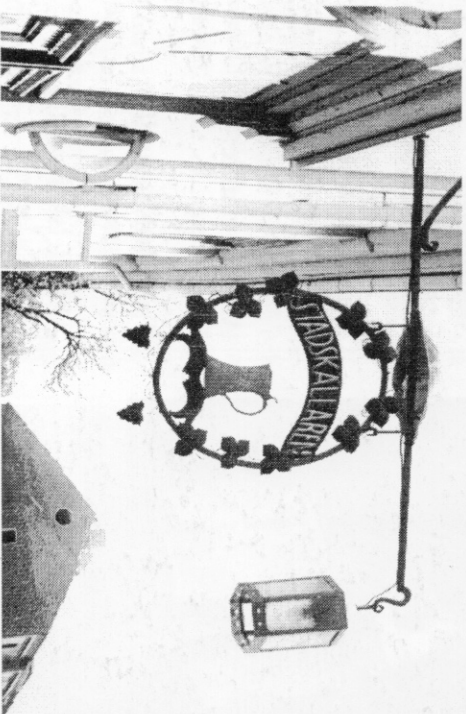

Foto: Bäckstrand

På museet i Bergströmska gården hänger en skylt som väcker glada minnen hos många besökare. Det är den gamla stadskällarskylten, som efter stadskällarens nedläggning 1970, förvärvades till museet. Skylten hängde ovanför dörren till krogen vid Brogatan. Uppgången till hotell- och restaurandelen var på gaveln mot ån.

Stadskällaren förvärvades i slutet av 1800-talet av familjen Sandberg, som även ägde närliggande vaddfabriken. År 1913 köpte staden Stadskällaren. Bland innehavare kan nämnas Constance Seth, som under många år drev rörelsen, samt källarmästare Svensson med fru Ulla, som efter makens död en kortare tid fortsatte att driva rörelsen. Stadskällaren var ett populärt utflyktsmål för bl. a. många eskilstunabor, som här kunde avnjuta en god måltid i den vackra matsalen eller ute på terrassen där forsens rogivande brus bidrog till trevnaden. Vi, som har varit gäster på Stadskällaren har många glada minnen därifrån, men tycker att Torshälla, som har fått privilegiet att få kalla sig stad, också borde hålla sig med en "Stadskällare" värt namnet.

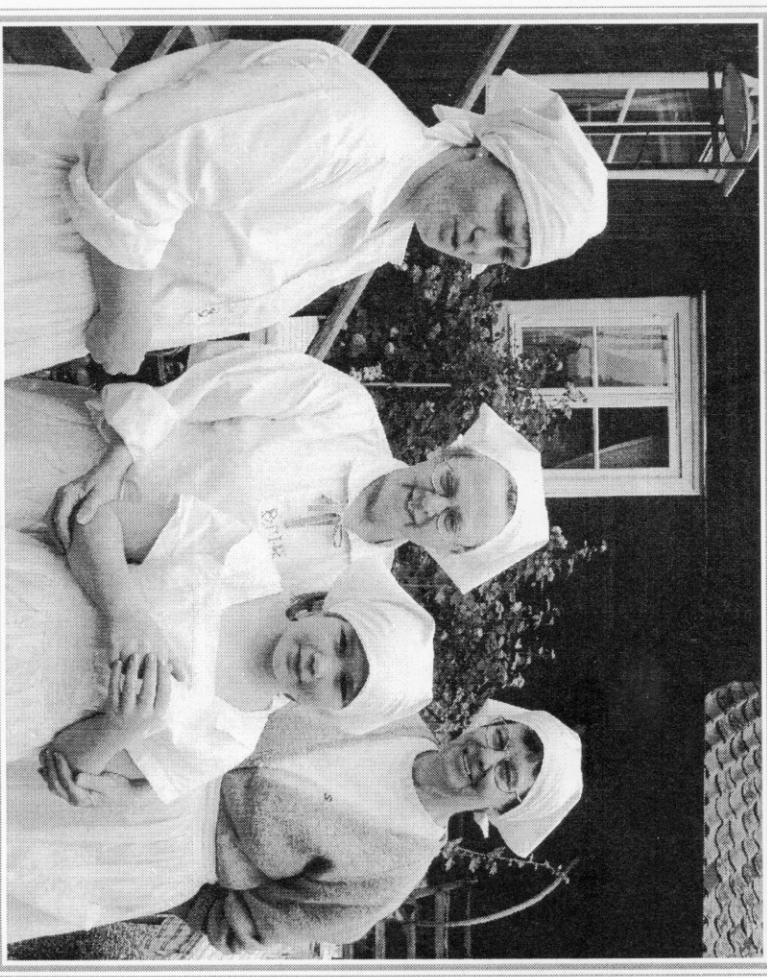
Berni Pettersson.

S:t Olof

Årg 14 Nr 4 2004

Medlemsblad för Torshälla hembygds-
förening S:t Olofs Gille

Glada bagerskor på Bergströmska gården

Åldermannen har ordet

När jag slår mig ner vid datorn för att skriva regnar det ute och termometern visar på nästan 10 grader och vi har kommit en bra bit in i november, då tänker jag på vårt andra advent-frånande på gården. Det måste väl bli kallare och gäma lite snö så vi får den rätta stämningen på årets sista aktivitet i Bergströmska gården.

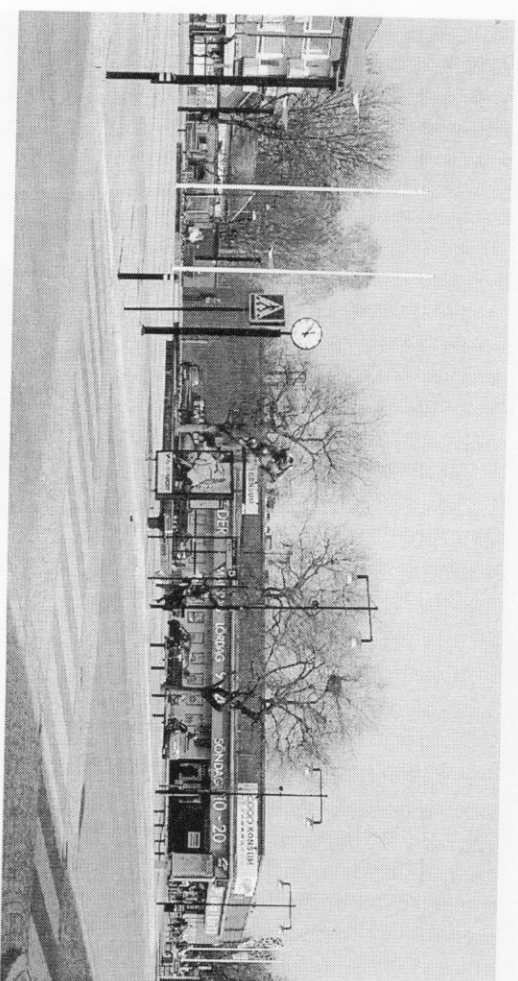
Jag tänkte först redovisa de aktiviteter vi arrangerat sedan förra numret av S:t Olof.

- Det sedvanliga sommarprogrammet blev lyckat och regnet störde bara vid ett tillfälle. Under sommarmånaderna juni till augusti räknade vi in c:a 2000 besökare, vilket är lika med föregående år.
- Torshälla Marknad är också en väl inkörd aktivitet som lockar många besökare till Bergströmska gården. Under lördagen lockades många ut till alla aktiviteter medan söndagen blev lite lugnare. Det ekonomiska resultatet blev dock för vår del lika som föregående år, vilket vi är nöjda med.
- Den 12 oktober arrangerade vi tillsammans med kyrkan och Torshälla stads förvaltning för andra året en medeltidsafton. Journalisten och TV-producenten Majja Hagerman berättade om medeltiden under rubriken "I miraklers tid". Medeltida musik inramade både föredraget i kyrkan och den efterkommande medeltidsmältiden i församlingshemmet.
- Sillsaxa i augusti för alla som hjälpt till under sommaren samt trivselkväll i september för alla som hjälpt till under Torshälla Marknad är viktiga träffar för att visa viktiga medlemmarnas arbetsinsatser är. Än en gång tack alla medhjälpare!

Som jag nämnde i inledningen har vi ett viktigt program kvar, nämligen andra advent på Bergströmska gården. Kom och hjälp till eller kom bara och drick kaffe och lussebulle samt glögg och pepparkakor.

Lars Nystedt

Reflexioner kring det Östra Torget av Björn Maxe

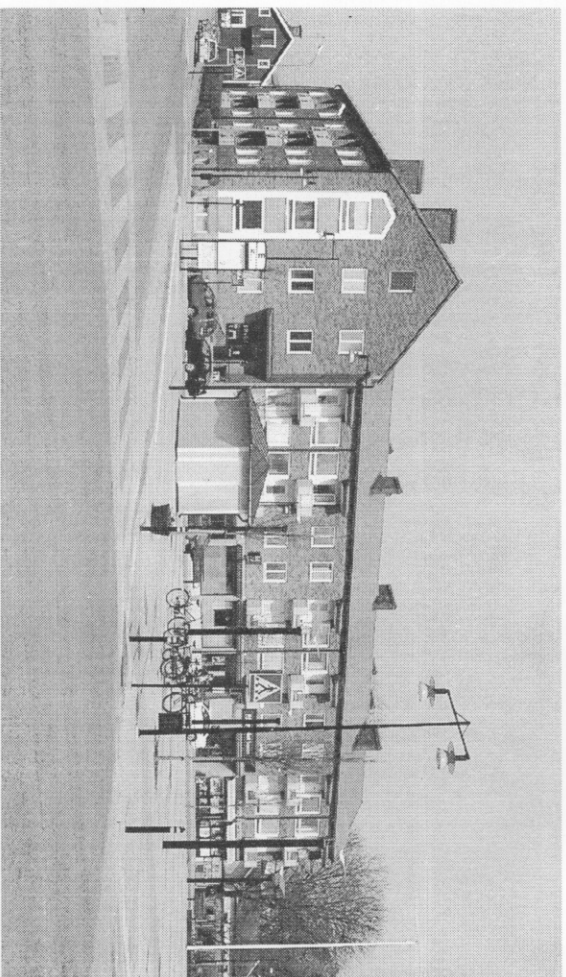

Det är rogvande att slå sig ner på de prydliga sofforna som nu finns på det Östra Torget och njuta av det vackra höstvärdet och av prunkande blommor från välansade rabatter. Medierande lyssnar jag till fallande vatten från Vattenbärskan som i storslagen massivitet med lärhet håller sina krukor. Vad som dock i någon mån stör mitt estetiska sinne är att placeringen av sofforna gör att min blick, när jag ser upp mot henne, blir fokuserad på hennes stjärt. Men tänk så lätt bilderna kommer fram i min inre syn om hur det såg ut på denna plats bara för några decennier sedan.

Under det första världskriget, då mat knappast kunde fås för pengar, dominerade potatisodlingar hela området i så stor utsträckning att landsvägen med sin gångbana utav trä som ledde ut mot tassenmarkerna på den andra sidan kanalen knappt fick rum. Något årtionde

därefter, då potatis åter kunde köpas lite varstans av den då välbärgade befolkningen, (som var så rik att den kunde kosta på sig att gräva vattenledning från Rakåsen i Hållby), blev platsen helt och hållet begravd i massor av sprängsten från vattenledningsbygget som blev till när bergklackarna måste forceras.

Småningom försvann sprängstenen. Den blev ersatt av ett otroligt stort berg av huggen gator och kantsten som huggarna på Bohusländska västkusten framställt till det jättemonument som Hitler tänkt resa i Tyskland som skryt över sin storhet. Denna tuktrade äktsvenska, och av Hitler obetalda bohusländska produkt, skänkte Svenska Staten till Torshälla STAD att användas till underhåll av gator och öppna platser. Stenarna kom till god användning för Torshälla då tidigare endast kullersten funnits att tillgå. När så gatstenarna var utplacerade runt om på olika gator

och trottoarer anlades på platsen en 12-hals minigolfbana som blev mycket uppskattad av medlemmarna i Torshälla miniatyrgolfklubb, stadsinnevånarna och hitesta turister.

I dag reser sig kring torget en krans av monumentala byggnader som innehåller affärer och kommunala inrättningar. COOP Konsum dominerar platsen där Fabrikör Oscar Eriksson hade sin verkstad och där Stenkarlsfabriken låg och handlare Anjous svärfar, bonden på Edelborg, plöjde sina små åkerlappar. Nöit o Nytt, Apoteket Svanen och Benjamins Torgbuik är nu placerade just på den plats där Axel Eriksson knåpade ihop sina roddbåtar. På tomten där polisman Gustavsson hade sin stuga och täppa reser sig nu ett komplex som inrymmer Torshälla Blomnor, Salong Haga, Sannas Håstudio, Stiga Lås- och Nyckelservice, Konditori o Café Oasen samt Viet Thai-restaurangen

Där Fabrikör Axel Björn hade sin villa och Eskil Forsberg sin Stålstämpelfabrik och

Handelsman Ådahl sin Diversehandel samt där "Amerikanern" bodde, residerar nu Svensk Kassaservice, Restaurang Tors Hammare, ABF, Stubb o Lugg, Fonus, Torshälla Optik AB, Polisen, Medborgarkontoret och Harrys Grill o Kebab. Som granne till dessa, i den Bjömlundska gården, där förut Svea Östberg svarade för att folket, som bodde i environgerna, fick bröd och mjölk jobbar nu Systembolagets personal med starkare drycker.

Med den metamorfos som Östra Torget varit utsatt för kan man gott säga att allt blivit synnerligen gott. Det har blivit en plats med utrymme för meditation och kontakt med väntande och ankommande busspassagerare. Och när jag nu konstaterar detta kan jag ta de få stegen fram till den bekvämlighetsinrättning som med kommunal omtanke fått sin strategiska placering i centrum av det moderna Torshälla.

Text och foto Björn Maxe

I aftonlampans sken

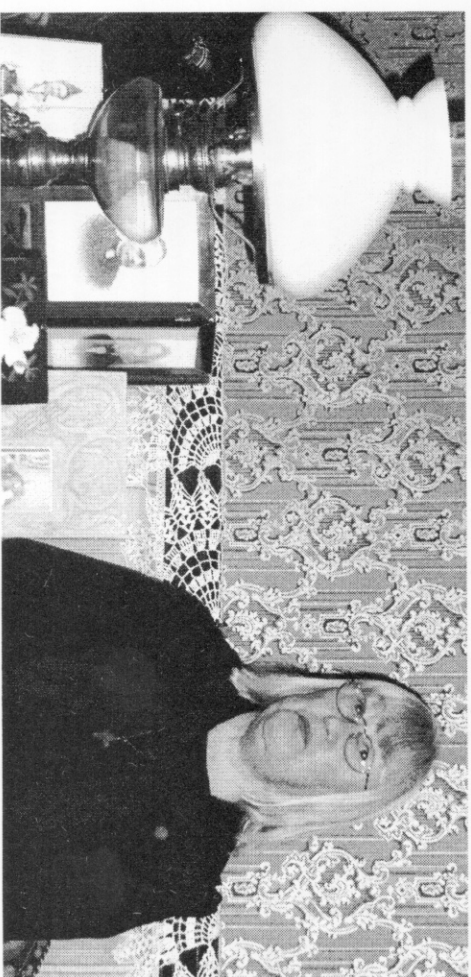
Onsdagen den 10 november gästade Lisa Husin Bergströmska gården och pratade om namn, namnsdags- och födelsedagsfirande i ett uppskattat program för medlemmarna som avslutades med kaffe-servering och livlig konversation.

Under flera år har föreningen haft enstaka programkvällar under rubriken "I aftonlampans sken", informella trevliga program som uppskattats av medlemmarna. Styrelsen har diskuterat att under nästa år 2005 anordna tre liknande program under

vårterminen och tre program under hösten. Motivet är att arrangera mer informella programträffar för medlemmarna under de mörka årstiderna, utan stora kostnader och arbetsinsatser, och där alla medlemmar är välkomna.

Programmen blir på Bergströmska gården onsdagar den 16 februari, 16 mars och 20 april kl 19.00. Boka in dessa datum redan nu i era nyinköpta almanackor för nästa år.

Lars Nystedt

*Vänskar Evalla
en viktigt Glad Jul
och ett Gott Nytt År*

Torshälla Hembygdsmuseum, en dröm, som blev verklighet!

Georg Nyström hade en dröm att få skapa ett hembygdsmuseum på Holmberget. Nu blev det aldrig så, stadens styrande gav aldrig något tillstånd till uppförande av en sådan byggnad.

Redan 1912 hade Nyström köpt den gamla Klockargården, som han hoppades få uppföra på Holmberget, men fick hela tiden avslag på sin ansökan.

Georg Nyström som dog 1944 hade under sin långa levnad samlat in många föremål som han förvarade i diverse byggnader på Holmberget. De föremålen blev sedan liggande på nämndhusvinden i flera år.

Planerna på att skapa ett hembygds museum av Nyströms samlingar hade länge funnits i hembygdsföreningen, och när övervåningen i Bergströmska gården blev disponibel 1968, fick föreningen tillåtelse att flytta över samlingarna dit.

Bertha Gisslandi, som var en mycket aktiv medlem i föreningen åtog sig ordna upp samlingarna.

Hennes organisationsförmåga och stora intresse gjorde henne väl lämpad för uppdraget.

Bertha arbetade oförtrotligt med samlingarna fram till invigningen av museet hösten 1969. Till sin hjälp hade hon Ingrid Petersson, som hela tiden hjälpte Bertha med sådana praktiska saker som att laga trasiga föremål och annat arbete som måste göras i ett hembygdsmuseum under uppbyggnaden.

Även åren efter invigningen, så länge krafterna stod henne bi, arbetade Bertha med att förnya samlingarna, dels genom gåvor, men också genom inköp av gamla saker med

torshällaanknytning. Ett exempel på detta är den värdefulla silversamlingen av gamla torshälla mästare.

Till Bergströmska gården har Bertha och John Gisslandi bidragit med gåvor i form av möbler och andra föremål. Utöver detta hade Bertha i sitt testamente avsatt 100.000 kronor i sitt testamente till en kulturfond kallad: "Bertha och John Gisslandi kulturfond".

Fonden bildades den 13 jan 1982 och statuternas § 1, tredje stycket lyder: "Fondens styrelse skall använda avkastningen åt personer, som ideellt arbetar för Torshälla Hembygdsmuseum, för inköp av äldre föremål, med anknytning till Torshälla, exempelvis silversaker och andra hantverksföremål till forskningsstipendier för studier av gammal kultur eller för frambeförande av kronikespel i Torshälla. Avkastningen behöver ej nödvändigtvis utdelas varje år utan kan fonderas för någon större investering, exempelvis antika föremål eller i byggnad i Torshälla så att den kan räddas åt bygden".

Fonden har också arbetat i den andan i form av bidrag till bland annat utgrävningarna på Husberget, skrift och bokutgivningar med torshällaanknytning, en modell av torshällajakten "S:t Brita", som nu hänger i kyrkan, gårdesgård på Holmberget och liknande. Totalt har det under åren utbetalats nästan två gånger grundbeloppet!

Bertha hade en sällsynt förmåga att spåra upp föremål som var av intresse för museet och förvärva dem till ett vettigt pris. Hon förvärvade även saker på auktioner, där man såg henne smidigt slingra sig fram till första ledet för att bevaka det som hon var intresserad av.

Över fyra tusen föremål hann hon med att katalogisera och ordna plats för. Bertha Gisslandi hade hela tiden ett nära samarbete med Eskilstuna museum. Den nuvarande möbleringen av vissa rum på övervåningen med möbler från Eskilstuna museet tillkom inne förrän 1982, året efter Berthas död

Det är med tacksamhet vi minns Bertha för hennes insatser vid skapandet av museet. Även andra medlemmar har lagt ner tid och arbete för att vidmakthålla ett levande hembygdsmuseum.

Utöver Ingrid, som varit med från början och fortfarande är aktiv, kan nämnas Mary Håkansson, som efter Bertha Gisslandi tog ett stort ansvar för museet. Marys stora kunskaper om gamla föremål och möbelslag är väl känt. Kuns-kaper, som hon frikostigt delar med sig av. Nu har Lars Nystedt huvudansvaret, men Mary är fortfarande en viktig länk i museikommitén. Hon har också bidragit med många husgeråd till den fina utställningen i handkammaren, innanför bagastugan, där f. ö. de flesta föremålen kommer från Marys egna samlingar.

Det är ett stort ansvar som kommunen lägger på föreningen för skötsel av Bergströmska gården där museet ingår som en del. Vi ska komma ihåg att allt arbete sker på frivillighetens väg. Vi hoppas att flera av våra yngre medlemmar vill vara med i arbetet för att bevara Bergströmska gården som en levande hembygdsgrd.

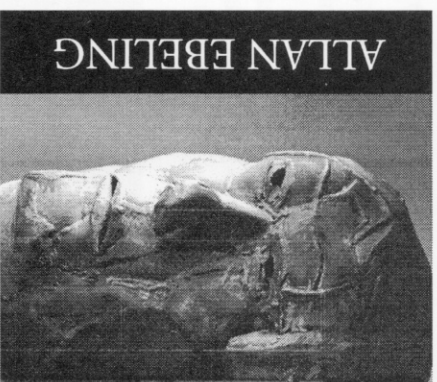
Bernt Pettersson

Sedan PRO, som disponerat nedervåningen flyttat ur gården, fick hembygdsföreningen överta de lokalerna. Eskilstuna museum möblerade med bl. a. möbler från Ullrika Nilsson på Spånga i Ärla (Bergströms dotterdotter). Tillsammans med föreningens egna möbler och föremål skapades ett så kallat borgarhem, likt det som en gång beboddes av familjen Bergström. Museet har nu föremål från Georg Nyströms samlingar, Eskilstuna museum, samt gåvor och inköp vilka nu tillhör Hembygdsföreningen S:t Olofs Gille.

Lång-Erkers oxar hade stannat för att göra vad även en ox behöver göra ibland, men enligt programmet får inte en ox stanna vid sådana tillfällen. L. L. Liberg argt: Ska dom där vara tvungna att stå och göra sånt där? Lång-Erker: Ja, de är för stela att sitta. Citat ur Elof Maxes citatsamling.

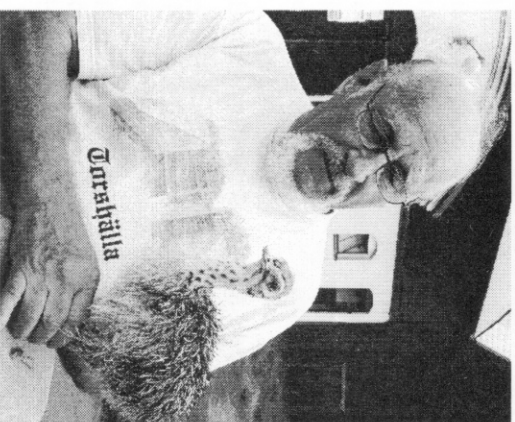
Årets julkapp!

Den länge efterlängade boken
om Allan Ebeling

Per Hjertzell har i ord tecknat ett fylligt porträtt av Allan Ebeling. Lasse Larsson och Ove Georgensson har med över 200 bilder, de flesta i färg, kompletterat författarens text. Nu skissas för första gången konturerna av en stor och spännande konstnär. Vi får följa utvecklingen från reklamtecknaren till den mogna all-round-konstnären. Konstboken är i stort format på 176 sidor, trådäffad och inbunden.

Boken är framtagen av föreningen Ebelingmuseets vänner och kostar 300 kronor. Boken finns till salu på Ebelingmuseet, Biblioteket Kvarnen och Medborgarkontoret, Östra Torget.

Gunnar Wahlström vid strutsfärrnen i Götunda under höstens Arbogaresa.

Foto: Berni Pettersson

Britt-Marie Blomstrand kavlar ut tunnbröd i bagarstugan, Bergströmska gården.

Thomas Gustavsson - en ny intressant bekantskap

För en tid sedan fick jag i min hand en bunt papper bestående av 20 fullskrivna A4-ark från vår bibliotekarie Rolf Sundström. Han å sin sida hade fått dem av Trygve Lundh och Rolf trodde de skulle intressera mig.

Av utseendet och innehållet att döma rörde det sig om en nyskriven uppsats, eller avhandling, om Torshällas medeltida historia författad av en Thomas Gustavsson. Vem denna Thomas var kunde ingen svara på, men efter några dagars sökande både på Internet och telefon fick jag kontakt med författaren och den livliga brevväxling som blev följden av den kontakten har givit mig nya infällsvinklar och även aha-upplevelser, när det gäller Torshälla.

Jag vill nu helt kort presentera honom för läsarna och återge eller sammanfatta några valda delar av innehållet i hans uppsats. Den som därefter känner lust att ta del av hela innehållet kan vända sig till undertecknad.

Thomas Gustavsson är 53 år och fil. lic. i nationalekonomi, fil. kand. i matematik, filosofi och statistik och har tidigare undervisat på Stockholms universitet.

På min fråga: - Vad sysselsätter Du Dig egentligen med, fick jag ett mycket kort och koncist svar: *Vem som ägde vad på medeltiden.*

Detta innebär att T.G. är en person, som i långa perioder är bosatt i de olika arkiv, som har något att berätta om vår medeltida historia, framför allt här i Rekarnebygden. Det är ingen speciellt lätt läsning men fascinerande när man upptäcker sambandet mellan enskilda personer, familjer, släkter och händelser både på lokal- och riksplanel.

Just nu ägnar sig T.G. åt att utreda hur många kvarnar som fanns i Torshälla under medeltiden och vilka som ägde dem. Självt har jag nu bibringats den uppfattningen att kvarnar och jordegendomar var den verkliga hårdvalutan under medeltiden. Man sålde och köpte, köpte och sålde. Jag, som inte kan frånhända mig en sak som en gång kommit i min ägo, är tacksam över att jag inte levde under medeltiden. T.G. undersöker Eskilstuna klosters jordäggande. Folkungatätens jordinnehav i Rekarnebygden, tittar på kungsgårdar och forskar i hur industrialiseringen började i Hyndevad, Tunafors, Eskilstuna och Torshälla.

Vilken var då orsaken till att en stad såg dagens ljus här? Givetvis vattnet och fallen som utnyttjades för kvarnverksamhet. Redan på 1270-talet donerades mark och kvarnar till kyrkor eller kloster. Ägare till kvarnarna var rikets allra främste högfälse personer och förmodligen har det varit fråga om den territoriella uppdelning av kvarnättigheter och mark längs ån som gjordes av kungen och riksråden.

En fråga som man kan ställa sig är om kvarnarna i Torshälla bara användes för malning av säd från Rekarne eller om man kan ha fraktat säd från andra håll på båt och malt här, t.ex. från norra sidan av Mälaren.

Än mellan Hjälmaren och Mälaren hade en höjdskillnad på 30 m vilken räckte till flera kraftiga forsar. Kvarnarna låg både öster och väster om vattendraget och frågan har ventilierats, om inte stadens äldsta bebyggelse kunde ha legat på den östra sidan. Det som talar emot detta är att de nu försvunna

gårdarna Hallspånga och Säby, platsen för en eventuell bebyggelse, under medeltiden tillhörde Fors socken, som sträcker sig ända upp mot Mälaren och det är kanske inte så troligt att staden skulle ha byggts upp där.

Ännu en orsak till stadsbildningen här kan ha varit att lagring och skatteuppbörd flyttades från Fors till Husberget i Torshälla av transportskäl före år 1290. Platsen blev dessutom en mötesplats för människor både från Västerås och Stockholm, under en tid då vattenvägen var bekvämast att ta sig fram på. Till detta kommer att järn från Bergslagen, framför allt trakten kring Nora, skedde via Örebro över Hjälmaren till Hyndevad och därifrån landvägen till hamnen i Torshälla för utskipping.

Man har försökt räkna ut hur stor befolkningen kunde ha varit under medeltiden och kommit fram till att det rört sig kring ett par hundra personer.

Nils Adelsierna, ägare till Nyby gård, försökte år 1711 i en process mot Torshälla stad hävda att gårdens ägor från början gått ända fram till ån, men att borgarna under medeltiden orättmätigt tagit sig tomter på Nybys mark. Han förlorade med rätta processen. Det finns nämligen ingen gård med namnet Nyby, vare sig i de bevarade medeltida dokumenten eller i kronans jordeböcker från 1500-talet. Namnet Nyby finns inte heller med i några frälse- och rustningslängder. Första skriftliga belägget för namnet är en tiوندلängd från 1573 men finns inte med i kronans jordeböcker på 1500-talet. Först på 1600-talet dyker namnet upp som en nyodling. De bevarade medeltida beläggen för Hallspånga och Säby visar entydigt att de tillhörde Fors socken. Vid en ny gränsdragning 1601 fördes de bägge byarna över till Torshälla stad.

Att gå in och analysera kvarnverksamheten och de slutsatser som T.G. kommit fram till är en alltför lång och omfattande historia för denna skrift, men historien har visat vilken betydelse denna verksamhet hade för Torshälla.

Jag har med detta försökt att berätta något om innehållet i Thomas Gustavssons anteckningar under rubriken *Frågan om Torshälla stads äldsta historia*. Och som jag skrev i början av artkeln, kontakta mig gärna på telefon, 016-35 68 83 om ni vill veta mer.

Margaretha Lindén

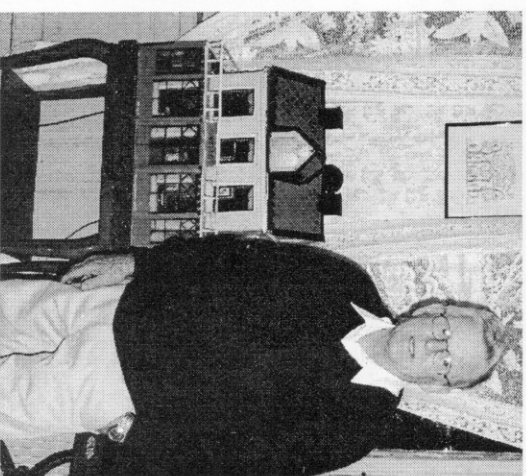

Foto: Berni Pettersson

Lars Nystedt vid återinvigningen av flickorna Bergströms dockskåp från 1870-talet som Lennart Öknegård pietetsfullt renoverat efter samråd med E:a museer.

Återinvigningen skedde i samband med höstfesten som arrangerades för alla medarbetare på Torshälla marknad.

JUL PÅ BERGSTRÖMSKA GÅRDEN 2:a ADVENT 5 dec kl. 11-16

En julpynad gård med sprakande brasa

Glögg och kaffeservering
Tomtebesök
Hantverksboden öppen
Julförsäljning på gården
Julmusik

RESERVERA

måndagen den 14 mars för
Gillets årsmöte. Se vidare
annons i nästa nummer av

S:t Olof.

ÅRSavgifTEN 2005

Årsmötet beslutade om oförändrad
medlemsavgift för 2005 100 kr
för enskild medlem 125 kr för familj.

För att spara porto bifogar vi
inbetalningskort för år 2005 nu.

Kassören

Torshälla Hembygds- förening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Lars Nystedt, älderman.....tel 35 87 59
.....mob 070-65 52 885
Ove Hermansson, v älderman.....tel 35 66 77
Liljan Andersson, gårdeman.....tel 35 65 15
Marianne Farving, skrivare.....tel 35 64 63
Ingrid Pettersson.....tel 35 65 43
Kerstin Stenberg.....tel 35 80 41
Lars Gunnar Söderling.....tel 35 54 49

Suppleanter:

Gunnbritt Eriksson.....tel 35 60 98
Björn Maxe, v. skrivare.....tel 35 50 43

Museikommitté:

Lars Nystedt.....tel 35 87 59
.....mob 070-65 52 885

Arkivkommitté:

Bernt Pettersson.....tel 35 65 43

Trädgårdskommitté:

Ingrid Pettersson.....tel 35 65 43

Aktivitetskommitté:

Margaretha Lindén.....tel 35 68 83

Redaktion S: t Olof:

Marianne Farving, Berni Pettersson,
Margaretha Lindén, Björn Maxe

Medlemsavgift:

Enskild 100:-, familj 125:- Postgiro: 26 81 47-6

Bergströmska gården - Hembygdsgården
Lilla gatan 12. Tel: 016- 35 50 76
Torshälla Hembygdsförening S:t Olofs Gille
c/o Liljan Andersson Eklundavägen 2,
644 30 Torshälla

Muséet öppet torsdagar maj-september
kl 14-16. Övrig tid visning för grupper

